Soxibova Dilnoza Ergashevna (Termez Iqtisodiyot va servis universiteti o‘qituvchisi; e-mail: sokhibovadilnoza4@gmail.com)

INGLIZ VA O‘ZBEK BOSH KIYIM NOMLARINING MAQOL VA MATALLAR TARKIBIDA IFODALANISHI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi bosh kiyim nomlarining maqol va matallar tarkibida qo‘llanishi tahlil qilinadi. Bosh kiyim nomlari har ikki xalq tilida lingvokulturologik, semantik va ramziy ma’noga ega bo‘lib, xalqning mentaliteti, qadriyati, ijtimoiy tasnifi va tarixiy tajribasini ifodalaydi. Tadqiqotda do‘ppi, salla, ro‘mol, kuloh, hat, cap, crown kabi birliklarning ma’nodoshlik, funksional va ramziy xususiyatlari ilmiy adabiyotlar hamda maqol-matallar misolida o‘rganildi. Natijalar ingliz va o‘zbek maqollarida bosh kiyimning ijtimoiy rol, axloqiy qadriyat va ramziy ma’nolarni ifodalashdagi muhimligini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *bosh kiyim, maqol, matal, lingvokulturologiya, semantika, hat, do‘ppi, crown.*

Сохибова Дилноза Эргашевна (преподаватель Термезского университета экономики и сервиса; e-mail: sokhibovadilnoza4@gmail.com)

ВЫРАЖЕНИЕ НАЗВАНИЙ ГОЛОВНЫХ УБОРОВ В АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ СТАТЬЯХ И МАТЕРИАЛАХ

Аннотация. *В данной статье исследуется употребление названий головных уборов в английских и узбекских пословицах и поговорках. Термины, обозначающие головные уборы, в обоих языках обладают лингвокультурным, семантическим и символическим значением, отражая менталитет, ценности, социальную классификацию и исторический опыт народов. В исследовании анализируются синонимические, функциональные и символические особенности таких единиц, как дупп, салла, румол, кулох, hat, cap, crown на основе научных источников и примеров пословиц. Полученные результаты показывают, что в английских и узбекских пословицах образы головных уборов служат для выражения социального поведения, нравственных норм и символических значений.*

Ключевые слова: *головной убор, пословицы и поговорки, лингвокультурология, семантика, hat, do‘ppi, crown.*

Sohibova Dilnoza Ergashevna (Lecturer at Termez University of Economics and Service; e-mail: sokhibovadilnoza4@gmail.com)

EXPRESSION OF HEADWEAR NAMES IN ENGLISH AND UZBEK ARTICLES AND MATERIALS

Annotation. *This article examines the use of headwear names in English and Uzbek proverbs and sayings. Headwear terminology in both languages carries linguocultural, semantic, and symbolic meanings, reflecting the mentality, values, social categorization, and historical experience of the people. The study analyzes the synonymic, functional, and symbolic features of units such as do‘ppi, salla, ro‘mol, kuloh, hat, cap, crown based on academic sources and examples from proverbs. The findings demonstrate that both English and Uzbek proverbs use headwear imagery to express social behavior, ethical norms, and symbolic meanings.*

Keywords: *headwear, proverb, linguoculture, semantics, hat, do‘ppi, crown.*

Kirish (Introduction). Til va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlar zamonaviy tilshunoslik va madaniyatshunoslikning eng muhim sohalaridan biridir. Har bir tilning leksik zaxirasi ma’lum bir xalqning tarixiy tajribasi, an’analari, ijtimoiy hayoti va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi noyob vositalardan iborat. Shu nuqtayi nazardan, bosh kiyimlarining nomlari nafaqat insonning tashqi ko‘rinishini ifodalovchi oddiy obyektlar sifatida, balki ularning tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstini aks ettiruvchi lisoniy birliklar sifatida ham muhimdir. Agar biz ingliz va o‘zbek tillaridagi bosh kiyimlarining nomlarini, ularning semantik va konnotativ jihatlarini o‘rgansak, til va madaniyat bir-birini qanday to‘ldirishi haqida yanada aniqroq ma’lumotlarga ega bo‘lamiz.

Tarjima va madaniy tilshunoslikda bosh kiyim nomlarining maqol va matnlarda ifodalanishi, ularning sinonim va frazeologik xususiyatlari hamda madaniyatlararo farqlari tahlil qilinadi. Masalan, ingliz tilida ba’zi bosh kiyimlarining nomlari ularning ijtimoiy mavqei, vazifasi va qo‘llanilish doirasini ko‘rsatuvchi iboralar orqali ifodalanadi, o‘zbek tilida esa madaniy meros va an’analarga oid atamalar, ko‘pincha, qo‘llaniladi. Shuning uchun bosh kiyimlarining nomlarini tarjima qilishda lisoniy va madaniy kontekstni hisobga olish muhimdir.

Ushbu maqolaning maqsadi ingliz va o‘zbek maqollari va matallarida bosh kiyim nomlarining ifodalanish usullarini o‘rganish va ularning o‘ziga xos xususiyatlarini lingvistik-madaniy talqin va tarjima or-

qali aniqlashdir. Ushbu tadqiqot natijalari tilshunoslar, tarjimonlar va madaniyatshunoslar uchun nafaqat ilmiy, balki amaliy nuqtai nazardan ham foydali bo'lib, ikki tilli matnlarni tushunishga va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Maqola bosh kiyim nomlaridan foydalanish orqali madaniyatlararo talqin va lingvistik-madaniy tafakkurni chuqurroq o'rganish imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Ingliz va o'zbek bosh kiyim nomlarining maqol va matallar tarkibida ifodalanishi masalasi hozirgi kunga qadar bir qator mahalliy va xorijiy olimlar, tilshunos-tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Xususan, M.Asomiddinova "O'zbek kiyim-kechak terminologiyasi" nomli tadqiqotida o'zbek kiyim-kechak terminologiyasini sistematik tarzda tasniflab, bosh kiyimlar va boshqa kiyimlar nomlarining semantik va funksional jihatlarini yoritadi. Ushbu manba o'zbek madaniyati va an'analari bilan bog'liq leksik birliklarni chuqur tahlil qilganligi bilan tadqiqot uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [1].

G.Kunanbayeva esa "Clothing Terms in Turkic Languages" nomli kitobida turkiy tillardagi kiyim terminologiyasini solishtirma tahlil qilib, bosh kiyim nomlarining turli tillardagi semantik va madaniy farqlarini ko'rsatadi. Bu manba tarjima jarayonida lingvomadaniy tafovutlarni aniqlash va ingliz tiliga mos ifodalashni o'rganishda katta yordam beradi [3].

Buyuk ingliz adibi Uilyam Shekspirning "Henry IV" asari ingliz adabiy tilida bosh kiyimlar va kiyim-kechak bilan bog'liq frazeologik ifodalarni ko'rsatadi. Bu asar bosh kiyim nomlarining tarixiy va madaniy kontekstini o'rganish imkonini beradi va ularning ingliz tilidagi metaforik va konnotativ ma'nolarini tadqiq etishga xizmat qiladi [5].

Shuningdek, Cambridge Idioms Dictionary [2] va Longman English Idioms and Proverbs [4] kabi so'nggi lug'at va frazeologiya manbalari ingliz tilidagi bosh kiyim nomlarining maqol va matnlarda frazeologik birliklar bilan qanday ifodalanishini aniqlashga yordam beradi. Ushbu manbalar tarjima jarayonida semantik aniqlikni saqlash, madaniy moslikni hisobga olish va ingliz tilidagi idiomatik ifodalarni tushunish uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bosh kiyim nomlarini o'rganishda nafaqat leksik va semantik jihatlar, balki ularning madaniy, tarixiy va frazeologik kontekstini ham hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv ikki tilli tarjima va lingvomadaniy tadqiqotlarning ilmiy asoslarini yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Bosh kiyim nomlarining ingliz va o'zbek tillaridagi maqol va matallar tarkibida ifodalanishiga bag'ishlangan ushbu maqolada ilmiy tadqiqotning analiz, sintez, chog'ishtirma tahlil, semantik tahlil, kulturologik tahlil kabi metod va usullaridan samarali foydalanildi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Maqol-matallar xalqning tarixiy xotirasi, tili, ma'naviyati va dunyoqarashini ifodalovchi eng qadimiy folklor janrlaridan biridir. Bosh kiyim esa o'zbek va ingliz xalqlarining tarixida nafaqat kiyim elementi, balki ramziy ma'noga ega bo'lgan muhim madaniy birlikdir. O'zbek xalqida do'ppi, salla, ro'mol kabi bosh kiyimlar sharaf, oriyat, e'tiqod, tarbiya va mavqe ramzi sifatida qaralsa, ingliz tilida hat, crown, cap kabi so'zlar ijtimoiy maqom, hukmronlik, rol va mas'uliyatni bildiradi [1;19-b.]. Tilshunoslikda bosh kiyim nomlarining maqol-matallardagi qo'llanilishi lingvokulturologik tahlil uchun katta ahamiyatga ega, chunki ular xalq tafakkuri, qadriyati va ijtimoiy tasnifini aks ettiradi [2;91-b.].

Ingliz va o'zbek tillaridagi bosh kiyim nomlari xalq mentaliteti va qadriyatlarining muayyan ramzi sifatida ishlatiladi. Ingliz maqol va matallarida bosh kiyimlar, ko'pincha, hokimiyat, rol yoki tanqidni ifodalovchi ramz sifatida uchraydi. Masalan, *"Uneasy lies the head that wears a crown"* iborasida *crown* hokimiyat va og'ir mas'uliyat timsoli bo'lib xizmat qiladi [3;64-b.]. *"If the cap fits, wear it"* iborasi esa *cap* orqali aytilgan fikrning kimga tegishli ekanligini bildiradi [4;83-b.], *"Keep it under your hat"* esa *hat* yordamida sir saqlash ramzi ifodalanadi.

O'zbek maqol va matallarida esa bosh kiyimlar ko'proq axloq, sharaf, tarbiya va mavqe timsoli sifatida qo'llanadi. Masalan, *"Do'ppisi tor kelmoq"* iborasi sharmandalik yoki qiynalish holatini, *"Ro'moli yengil"* tarbiyaning sustligi yoki beodoblikni, *"Sallasi uzunlarning gapi o'tadi"* esa ulug'lik va donishmandlikni ifodalaydi [1;29-b.].

Demak, ingliz tilida bosh kiyim hokimiyat (*crown*), ijtimoiy rol (*hat*) va tanqid (*cap*) ramzini anglatadi, o'zbek tilida esa bosh kiyim oriyat, axloq, sharaf va mavqe ramzi bo'lib xizmat qiladi. Har ikki tilda bosh kiyimlar ijtimoiy mavqeni aks ettirsa-da, ularning ramziy ma'nosi turlicha bo'lib, xalqning madaniy qadriyatlari va mentalitetiga mos ravishda shakllangan.

Bosh kiyimga oid birliklar xalq mentalitetida mustahkam ramziy o‘rin tutadi. Ingliz maqol-matallarida bosh kiyim asosan hukmronlik, ijtimoiy rol va tanqid vositasi sifatida namoyon bo‘lsa, o‘zbek maqollarida bosh kiyim or-nomus, tarbiya va oilaviy qadriyatlar bilan bevosita bog‘lanadi. Bu farqlar ikki xalqning tarixiy-madaniy taraqqiyotidagi ustuvor yo‘nalishlardan kelib chiqadi. Shuningdek, semantik maydonlar ham farqlanadi: ingliz tilida bosh kiyim abstrakt ma’nolarga ega bo‘lsa, o‘zbek tilida bosh kiyim obrazlari konkret ma’naviy qadriyatlar bilan bog‘liqdir.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa sifatida aytish mumkinki, ingliz va o‘zbek maqol-matallarida bosh kiyim nomlarining ishlatilishi xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va ma’naviy qadriyati bilan chambarchas bog‘liqdir. Ingliz tilida bosh kiyim ko‘proq martaba, rol va hukmronlik ramzi bo‘lsa, o‘zbek tilida axloq, hurmat, obro‘ hamda oriyat timsolidir. Bunday lingvokulturologik farqlar har ikki xalqning ma’naviy olamini chuqur o‘rganishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

(1). Asomiddinova M. O‘zbek kiyim-kechak terminologiyasi. Toshkent, 1981, 106-bet.
(2). Cambridge Idioms Dictionary. Cambridge University Press, 2017, 592 p.
(3). Kunanbayeva G. Clothing Terms in Turkic Languages. Tashkent, 2001, 132 p.
(4). Longman English Idioms and Proverbs. London, 2013, 619 p.
(5). Shakespeare W. Henry IV. London, 1597, 382 p.

Sultanova Dilfuza Kamalovna (Qoraqalpoq davlat universiteti 2-bosqich tayanch doktoranti)

INGLIZ VA QORAQALPOQ TILLARIDAGI PEDAGOGIK TERMINLARNING TUZILISHI

Annotatsiya. *Ushbu maqola ingliz va qoraqalpoq tillaridagi pedagogik terminlarning morfologik, semantik va struktur xususiyatlarini tizimli o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi ikki til o‘rtasidagi terminologik tizim farqlarini aniqlash, ularning yasalish mexanizmlarini tahlil qilish va pedagogik amaliyotga ilmiy asos yaratishdan iborat. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilidagi terminlar, asosan, affiksatsiya, kompozitsiya, qisqartmalar va metaforik modellar orqali yasaladi, qoraqalpoq tilidagi terminlar esa milliy morfologik qo‘shimchalar, qoshma so‘zlar va tarjima orqali shakllanadi. Shu bilan birga, terminlar pedagogika, psixologiya, didaktika, metodika, baholash va ta’lim texnologiyalari yo‘nalishlarida turlicha taqsimlangan. Tadqiqot natijalari pedagogik tarjima, darslik va lug‘at yaratishda amaliy qo‘llanilishi mumkin, shuningdek, qoraqalpoq terminlarini standartlashtirish va zamonaviy pedagogik tushunchalar bilan moslashtirish dolzarb vazifa sifatida qolmoqda.*

Kalit so‘zlar: *pedagogik terminlar, morfologik xususiyatlar, semantik xususiyatlar, ingliz tili, qoraqalpoq tili, qiyosiy tahlil, terminologiya, darslik va lug‘atlar yaratish.*

СТРУКТУРА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ В АНГЛИЙСКОМ И КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. *Данная статья посвящена систематическому изучению морфологических, семантических и структурных особенностей педагогических терминов в английском и каракалпакском языках. Основная цель исследования – выявить различия в терминологической системе между двумя языками, проанализировать механизмы их образования и создать научную основу для педагогической практики. Результаты показали, что термины в английском языке образуются в основном посредством аффиксации, композиции, сокращений и метафорических моделей, в то время как термины в каракалпакском языке образуются посредством национальных морфологических аффиксов, сложных слов и перевода. В то же время термины по-разному распределены по направлениям педагогики, психологии, дидактики, методики, оценки и образовательных технологий. Результаты исследования могут быть практически использованы при педагогическом переводе, создании учебников и словарей, а также стандартизация каракалпакских терминов и их адаптация к современным педагогическим понятиям остается актуальной задачей.*

Ключевые слова: *педагогические термины, морфологические особенности, семантические особенности, английский язык, каракалпакский язык, сравнительный анализ, терминология, создание учебников и словарей.*

THE STRUCTURE OF PEDAGOGICAL TERMS IN THE ENGLISH AND KARAKALPAK LANGUAGES ABSTRACT

Annotation. *This article is devoted to the systematic study of the morphological, semantic, and structural features of pedagogical terms in the English and Karakalpak languages. The main goal of the research is to identify the differences in the terminological system between the two languages, to analyze*